

Compilation of strategies to confront Iran in the South Caucasus region

Afshin Motaghi ^{1✉} | Hossein Rabiei² | Hamidreza Golsoomiyan ³

1. Department of Political Geography, Faculty of Geography, Kharazmi University, Tehran, Iran. E-mail: a.mottaghi@khu.ac.ir
2. Associate Professor of Political Geography, Faculty of Geography, Kharazmi University, Tehran, Iran. E-mail: raiee@khu.ac.ir
3. Phd student in political geography, Kharazmi University, Tehran, Iran. E-mail: hamidreza.golsoomiyan@alumni.um.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Article

Article history:

Received
2024-01-16
Received in revised form
2024-01-16
Accepted
2023-10-06
Published online
2023-10-06

Keywords:
Iran, Caucasus, Strategy, SWOT-QSPM, Geopolitics.

Objective: Considering the importance of the South Caucasus region for Iran, it is very important to know the geopolitical factors affecting the development of Iran's strategy in this region. The purpose of this research is to develop strategies for Iran in the South Caucasus region.

Methodology: This research is based on the combined model of SWOT strategic analysis and QSPM strategic planning model. The current research is considered to be descriptive-analytical in terms of applied nature and in terms of study method. The method of data collection was library and field studies (questionnaire and interview).

Findings: The analysis from the SWOT model shows that although Iran has the capacities that can make it an important player in the Caucasus region, international sanctions, the presence and influence of regional and extra-regional powers near Iran, border tensions and armed conflicts, pressure from minorities Independence and autonomy, as well as the lack of infrastructure, are the main obstacles on the way to achieving this goal for Iran.

Originality: At the same time, the priority table of the selected QSPM strategies shows that among the six selected strategies, the strategy of strengthening trade relations between Iran and the Caucasus countries in the field of crude oil and gas, petrochemical products, steel, etc. has an attractiveness score of 93.4 compared to others. Strategies are of high priority.

Cite this article: Mottaghi, A, Rabiei, H., & Golsoomiyan, H. (2023). Compilation of strategies to confront Iran in the South Caucasus region. *Defensive Future Studies*, 8(30), 121-148.

DOI: 10.22034/dfs.2024.2009208.1725

© The Author(s)

Publisher: AJA Command and Staff University

مقدمه

قفقاز جنوبی، منطقه‌ای جغرافیایی در مرز اروپای شرقی و آسیای غربی است که در رشته‌کوه‌های قفقاز جنوبی قرار گرفته است. قفقاز جنوبی تقریباً با ارمنستان، گرجستان و آذربایجان مطابقت دارد که گاهی اوقات مجموعاً به‌عنوان کشورهای قفقاز شناخته می‌شوند. قفقاز جنوبی و قفقاز شمالی با هم منطقه جغرافیایی قفقاز بزرگ‌تر را تشکیل می‌دهند که اوراسیا را تقسیم می‌کند (Koolae, 2019: 100). منطقه‌ی قفقاز جنوبی از مناطق مهم و استراتژیک جهان و کانون تلاقی ادیان، فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلف است. قفقاز به لحاظ موقعیت جغرافیایی، اهمیت بسیاری دارد. این منطقه به‌عنوان یک پل ارتباطی بین خاورمیانه، اروپا و آسیای مرکزی عمل می‌کند. به همین دلیل، قفقاز به‌عنوان مسیر عبور منابع انرژی از مناطق تولید به بازارهای مصرفی نقش مهمی دارد (Erdem, 2018: 150). با توجه به این مؤلفه‌های استراتژیک، این منطقه همواره در کانون توجه و رقابت قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای قرار داشته است (رشیدی و ملکی، ۱۳۹۸: ۱۶۸). پس از فروپاشی شوروی، مشکلات داخلی روسیه و عدم توجه به منطقه قفقاز جنوبی باعث شد تا یک خلأ ژئوپلیتیکی در این منطقه شکل بگیرد. تعارض‌های قومی، نژادی و مذهبی، بحران‌ها و بی‌ثباتی‌های سیاسی، مشکلات اقتصادی در منطقه و وجود منابع سرشار انرژی در این منطقه فرصتی را برای قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای به وجود آورد تا از این شرایط در جهت منافع اقتصادی و سیاسی خود استفاده کنند (محمود اوغلی و رستمی، ۱۳۹۷: ۱۹۲). منطقه قفقاز جنوبی، با وجود موقعیت جغرافیایی استراتژیک، تاریخچه پرفراز و نشیب سیاسی، اقتصادی و امنیتی پیچیده‌ای دارد. در این منطقه، کشور ایران با توجه به همسایگی و تاریخچه مشترک با کشورهای قفقاز جنوبی، نقش مهمی را در تحولات منطقه ایفا می‌کند. در این مقاله، به بررسی نقش عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر تدوین استراتژی ایران در منطقه قفقاز جنوبی را بررسی خواهیم کرد.

با توجه به اهمیت منطقه قفقاز جنوبی برای ایران و نقش آن در تدوین استراتژی، بررسی عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر در این منطقه می‌تواند به شناخت بهتر نقش و تأثیرات آن در سیاست خارجی و استراتژی ایران کمک کند. عوامل ژئوپلیتیکی شامل مسائل مرزی، منابع طبیعی، رقابت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، تأثیر قدرت‌های بزرگ در منطقه و همچنین روابط دوجانبه با کشورهای قفقاز جنوبی است. با بررسی این عوامل، محدوده دستاوردها و چالش‌های ایران در منطقه قفقاز جنوبی شفاف خواهد شد و به تصمیم‌گیران کمک خواهد کرد تا استراتژی‌های مناسب را در رابطه

با این منطقه تدوین کنند. همچنین با توجه به همسایگی، تاریخچه مشترک، منابع انرژی، تجارت و امنیت، استراتژی مناسب ایران در منطقه قفقاز جنوبی بسیار اهمیت دارد. ایران با داشتن استراتژی مناسب در این منطقه، می‌تواند منافع ملی خود را تقویت کرده و به‌عنوان یک بازیگر مهم در تحولات منطقه شناخته شود.

مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش

ژئوپلیتیک و سیاست خارجی

ژئوپلیتیک به‌طور عمده به بررسی نقش عوامل جغرافیایی در شکل‌گیری سیاست‌ها می‌پردازد و در مطالعات ژئوپلیتیک جغرافیدانان با برقراری رابطه بین عوامل جغرافیایی و سیاست‌ها به دنبال تفسیر وقایع و رویدادها می‌باشند. این نوع نگرش به مسائل و وقایع که از منظر جغرافیا و عوامل جغرافیا پایه با در نظر داشتن رقابت و قدرت صورت می‌گیرد را می‌توان تحلیل ژئوپلیتیک دانست. در تحلیل ژئوپلیتیک مسائل و پدیده‌ها لازم است به نقش عوامل جغرافیای طبیعی عوامل جغرافیای انسانی، عوامل جغرافیای اقتصادی، عوامل جغرافیای سیاسی و عوامل جغرافیای استراتژیک و سایر عوامل جغرافیا پایه توجه شود (مختاری هشی و شمس، ۱۳۹۶: ۱۶۹).

به‌طور خلاصه عوامل ژئوپلیتیک واقعیت‌های ژئوپلیتیک هستند که از ماهیت جغرافیایی-سیاسی برخوردار هستند و بیانگر ویژگی‌های جغرافیایی سیاسی تأثیرگذار بر رفتار سیاسی، استراتژی‌ها، منافع و اهداف ملی امنیت ملی تمامیت ارضی، بقا و موجودیت کشورها هستند؛ به‌طوری‌که چشم‌پوشی از آن‌ها ممکن است تمامیت ارضی، امنیت ملی و بقا و موجودیت یک کشور را به خطر اندازد (پارسایی و همکاران، ۵: ۱۳۹۸)؛ بنابراین، می‌توان گفت که موقعیت ژئوپلیتیکی یک کشور تأثیر بسزایی بر استراتژی ملی آن دارد. تحلیل دقیق موقعیت ژئوپلیتیکی و فصل‌بندی صحیح آن، کشور را قادر می‌سازد تا استراتژی‌های ملی مناسب را برای دستیابی به اهدافش تدوین و اجرا کند.

به‌طور کلی ژئوپلیتیک به مطالعه روابط بین فضا و قدرت در سیاست خارجی می‌پردازد. این مفهوم بر اساس تأثیر عوامل جغرافیایی، منابع طبیعی، توپوگرافی، جمعیت و دسترس‌پذیری به بازارهای بین‌المللی بر روابط قدرت در سطح بین‌الملل تأکید دارد. ژئوپلیتیک در سیاست خارجی اهمیت زیادی دارد.

اولاً، با تحلیل عوامل جغرافیایی و منابع طبیعی کشورها، ژئوپلیتیک به دولت‌ها کمک می‌کند تا استراتژی‌های خود را در قبال سایر کشورها شکل دهند. به‌عنوان مثال، ژئوپلیتیک می‌تواند نقش

مهمی در تصمیمات حکام یک کشور نسبت به استفاده از منابع طبیعی (نفت، گاز و...) یک کشور در رقابت با سایر کشورها داشته باشد.

ثانیاً، ژئوپلیتیک به دولت‌ها کمک می‌کند تا منافع ملی خود را در سطح بین‌الملل تعریف و حفظ کنند. با تحلیل نقش جغرافیایی و منابع طبیعی، دولت‌ها می‌توانند استراتژی‌های خود را برای حفظ منافع ملی در قبال سایر کشورها شکل دهند. به‌عنوان مثال، ژئوپلیتیک می‌تواند نقش مهمی در تصمیمات یک کشور نسبت به احداث پایگاه نظامی در منطقه استراتژیک یک کشور داشته باشد.

ثالثاً، ژئوپلیتیک به دولت‌ها کمک می‌کند تا رقابت قدرت با سایر کشورها را درک و از آن استفاده کنند.

استراتژی ملی

استراتژی ملی یا استراتژی کشوری، مجموعه‌ای از اصول، اهداف و باورهایی است که برای رسیدن به توسعه پایدار و ارتقای منافع ملی یک کشور در نظر گرفته می‌شود. این استراتژی برای شناسایی و تعیین مسیر کشور در دستیابی به اهداف مورد نظر و همچنین بررسی و تحلیل شرایط درونی و خارجی کشور استفاده می‌شود (Newcomb, 2004: 11). استراتژی ملی یک راهبرد بلندمدت است که برای تعیین هدف‌های کلان کشور و دستیابی به آن‌ها، تعیین سیاست‌ها و اقدامات مختلف و ترتیب‌بندی برنامه‌ها و منابع مورد نیاز برای دستیابی به اهداف تعیین‌شده به کار می‌رود. هدف اصلی استراتژی ملی ارتقای شرایط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کشور است (Feaver, 2009). استراتژی ملی معمولاً توسط یک هیئت مشتمل بر مقامات دولتی، نخبگان متخصص و نمایندگان مختلف از جامعه تدوین می‌شود. این گروه به‌طور دقیق و نظام‌مند نیازها، تهدیدها، فرصت‌ها و محدودیت‌های کشور را بررسی کرده، اهداف و دستاوردهای آینده را تعیین کرده و سپس راهبردهایی برای دستیابی به این اهداف تدوین می‌کنند. استراتژی ملی شامل اهداف ملی است که تعیین می‌کنند که در چه زمینه‌هایی باید تلاش کرد و چه خواسته‌ها، ملزومات و ارزش‌هایی باید مورد توجه قرار گیرند. همچنین در این استراتژی، سیاست‌ها و برنامه‌ها برای دستیابی به اهداف مشخص تعیین می‌شود و منابع مورد نیاز و ترتیب‌بندی فعالیت‌ها نیز مشخص می‌شود (اسماعیلی و بالایی، ۱۳۹۲: ۷۵-۴۳). استراتژی ملی به کشور این امکان را می‌دهد که منابع خود را به بهترین شکل ممکن استفاده کند و برای دستیابی به هدف‌های شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، علمی و سیاسی، برنامه‌ریزی و اقدام کند. استفاده از

استراتژی ملی، نوعی هدایت و راهبرد است که کشور را در مسیر توسعه و پیشرفت تأمین می‌کند و به‌طور کلی به توسعه پایدار نیز کمک می‌کند (Rugman, & Verbek, 2005: 11).

نظریه ساختار ژئوپلی‌نومیک نظام جهانی

در عصر ژئوپلی‌نومیک جهانی بنادر کریدورهای بین‌المللی و موقعیت ژئوترانزیتی مناطق جغرافیایی و همچنین ژئوپلیتیک انرژی و مسیرهای انتقال، آن محوریت بازی قدرت‌ها را تشکیل می‌دهند به‌گونه‌ای که بازی بزرگ جدید با محوریت این مؤلفه‌های ژئوپلی‌نومیک که ما آن‌ها را به ترتیب به‌عنوان گره‌گاه، شریان و تپش مفهوم‌پردازی کرده‌ایم، در آسیای مرکزی اوراسیا به‌عنوان منطقه هسته ساختار بزرگ با بازیگری ۴ قدرت اصلی که دو بازیگر میراث‌دار جنگ سرد ایالات متحده و (روسیه) و دو بازیگر نوظهور چین و هند بر سر منابع بسیار غنی انرژی مسیرهای کریدوری انتقال کالا و انرژی و راه‌های دسترسی به این منطقه از طریق بنادر ژئواستراتژیک شکل گرفته است؛ هر کدام از این ۴ قدرت، به‌عنوان نامزدهای ابرقدرتی قرن بیست و یکم، استراتژی‌های ژئوپلی‌نومیک مخصوص خود را در سیاست خارجی کشورشان گنجانده‌اند (نورعلی و پیشگاهی فرد، ۱۴۰۰: ۶۱).

ایده سیاست خارجی نو منطقه‌گرا

در دنیایی که روند جهانی‌شدن در آن سرعت چشمگیری دارد، سیاست خارجی نو منطقه‌گرا به معنای تقویت روابط درون منطقه‌ای افزایش تعاملات میان منطقه‌ای و نهایتاً ارتقای تعامل با نهادهای جهانی است. مضافاً آن که در عصر جهانی‌شدن، مناطق به‌عنوان بازیگران نوین در نظام بین‌الملل به ایفای نقش می‌پردازند و از پایین به بالا بر روندهای تصمیم‌گیری در عرصه سیاست بین‌الملل تأثیر می‌گذارند. در واقع، نو منطقه‌گرایی تمرینی برای گذار از منطقه‌گرایی به‌سوی چندجانبه‌گرایی بین‌المللی و تسهیل‌کننده ورود کشورها به عرصه جهانی است (هتته، ۱۳۹۱: ۲۱). در سیاست خارجی نو منطقه‌گرا، نقش جغرافیای فراسرزیمینی از اهمیت برخوردار است. به‌علاوه ابعاد فرهنگی و اجتماعی به ابعاد صرفاً اقتصادی یا امنیتی افزوده می‌شوند. روند پایین به بالا و نهاد محور جایگزین روند بالا به پائین و دولت‌محور شده و بر مناسبات غیر رسمی چندقطبی خودجوش و برون‌نگر با تأکید بر نقش‌آفرینی جامعه مدنی فراملی تأکید می‌شود و تعامل بین روند جهانی‌شدن و منطقه‌ای شدن مورد اهتمام قرار می‌گیرد (Mittelman 1994: 112) در واقع، سیاست خارجی نو منطقه‌گرا در عصر جهانی‌شدن به دنبال تلفیق سطوح تحلیل ملی،

منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بر اساس سیاست خارجی توسعه‌گراست؛ بر اساس رویکرد برون‌گرایی انعطاف آمیز و در چارچوب میان کنش منطقه‌گرایی و جهانی‌شدن اهتمام به تعامل با بازارهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای دارد؛ از رهگذر ایجاد نهادهای نومنطقه‌گرا و پایبندی به سازوکارهای آزادسازی، تجاری اهتمام به نهادینه‌سازی همکاری‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای دارد؛ بر نقش‌آفرینی مناطق به‌عنوان بازیگران نوین در دنیای جهانی شده برای تأثیرگذاری از پایین به بالا بر روندهای تصمیم‌گیری بین‌المللی تأکید می‌ورزد و به نقش عوامل معنایی غیرمادی به‌ویژه پیوندهای تمدنی و تعاملات فرهنگی اجتماعی در مناسبات درون منطقه‌ای و میان منطقه‌ای توجه دارد؛ به تعاملات چندبعدی و چندوجهی درون منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تأکید می‌کند؛ به نقش بازیگران جامعه مدنی بین‌المللی در توسعه مناسبات، غیر رسمی خودجوش و چندقطبی توجه دارد و به پیوستگی متقابل ظرفیت‌های ژئوپلیتیک ژئواکونومیک، ژئواستراتژیک و ژئوکالچر منطقه‌ای و نقش‌آفرینی آن در عرصه سیاست بین‌المللی و تعاملات جهانی متکی است (دهشیری و رضائی، ۱۳۹۳: ۱۹۸-۱۹۷).

پیشینه‌های پژوهش

جعفری‌نیا و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان ترتیبات امنیتی ناظر بر قفقاز جنوبی (فرصت‌ها و چالش‌های آینده)، یافته‌های تحقیق حاکی از آن است از تعداد ۱۰ بازیگر مهم منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، دو کشور ترکیه و جمهوری آذربایجان به‌عنوان عناصر کلیدی و کشور روسیه به‌عنوان پیشران در معادلات امنیتی منطقه قفقاز جنوبی ایفای نقش خواهند کرد. در پایان تعداد دو سناریو بر مبنای نوع و نحوه عمل بازیگر پیشران منطقه یعنی روسیه ارائه و ترتیبات امنیتی منطقه بر اساس آن ترسیم و در بخش پایانی ضمن تشریح فرصت‌ها و چالش‌های پیشرو، توصیه‌هایی برای ج.ا. ایران ارائه گردید.

رشیدی و ملکی (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان منافع روسیه و بحران‌های منطقه‌ی قفقاز جنوبی، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که روسیه بر اساس رویکرد سیاسی و امنیتی خود، منطقه‌ی خارج نزدیک، به‌ویژه قفقاز جنوبی را، حوزه‌ی نفوذ طبیعی خود تعریف کرده است. از این منظر هرگونه مداخله‌ی خارجی و شکل‌گیری زمینه‌های نفوذ کشورهای غربی در آن منطقه را برنمی‌تابد و لذا از طریق مداخله در مناقشات موجود و کمک به تداوم آن‌ها، زمینه‌های وابستگی کشورهای منطقه به روسیه و جلوگیری از نفوذ قدرتهای دیگر را دنبال می‌کند.

اطهری و حسینلر (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان نقش عربستان سعودی در تحولات منطقه قفقاز و آسیای مرکزی (تأثیر آن بر تعیین رژیم حقوقی دریای خزر)، نتایج تحقیق نشان داد پس از فروپاشی نظام شوروی در دهه پایانی قرن بیستم و پاره‌پاره شدن قلمرو آن به کشورهای مستقل کنونی، شاید یکی از مهم‌ترین مسائل پیش روی روابط بین‌الملل در قرن بیست و یکم، چگونگی تعیین مرزهای دریایی میان کشورهای جدیدالتأسیس با دو کشور بزرگ روسیه و ایران بوده است که کماکان پس از بیش از ۲۰ سال همچنان بدون هرگونه راه‌حل حقوقی پرونده آن باز مانده است. در این حال، همه کارشناسان روابط بین‌الملل به نقش‌آفرینی کشور عربستان سعودی به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین صادرکنندگان انرژی، در تحولات منطقه‌ای اذعان دارند.

لیسینیا سیمون (۲۰۱۲) در مقاله‌ای با عنوان نقش مشکل‌ساز اتحادیه اروپا در ترویج دموکراسی در ارمنستان، آذربایجان و قره‌باغ کوهستانی، این مقاله به وابستگی متقابل بین فرآیندهای دموکراسی‌سازی در ارمنستان، آذربایجان و قره‌باغ کوهستانی و مدیریت مناقشه قره‌باغ با تمرکز بر سیاست‌های ترویج دموکراسی اتحادیه اروپا می‌پردازد.

بارینگتون (۲۰۱۱) در کتابی با عنوان سیاست و جامعه در قفقاز، خلاصه: این کتاب به بررسی سیاست‌ها و جامعه در قفقاز می‌پردازد و به تحلیل تاریخ، فرهنگ و جغرافیای منطقه می‌پردازد. کرنل و جانسون (۲۰۱۲) در کتابی با عنوان ژئوپلیتیک قفقاز جنوبی: چشم‌انداز همکاری منطقه‌ای، به تحقیق پرداخته‌اند. این کتاب به تحلیل ژئوپلیتیک منطقه قفقاز جنوبی می‌پردازد و چالش‌ها و فرصت‌های همکاری منطقه‌ای را بررسی می‌کند.

روش‌شناسی

این تحقیق از نظر ماهیت کاربردی و از نظر روش مطالعه، توصیفی-تحلیلی محسوب می‌شود. روش جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات تحقیق از دو روش مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) استفاده و اطلاعات لازم در ارتباط با تدوین استراتژی جمع‌آوری شده است. ابزارهای مورد استفاده در این تحقیق ماتریس عوامل داخلی و خارجی ماتریس SWOT و ماتریس QSPM بوده است. جامعه آماری این پژوهش به تعداد ۴۰ نفر که از بین دانشجویان و اساتید جغرافیای سیاسی و روابط بین‌الملل و مدیریت دفاعی با حداقل مدرک کارشناسی ارشد که در زمینه ژئواستراتژی و ژئوپلیتیک تخصص داشتند در نظر گرفته شده است. حجم نمونه برای توزیع پرسشنامه، بر اساس فرمول کوکران شامل تعداد ۳۶ نفر محاسبه گردید و روایی سؤالات

پرسشنامه به روش محتوایی و مبتنی بر نظر خبرگان تأیید گردیده و پایائی سؤالات نیز از روش آلفای کرونباخ محاسبه شده که میزان پایایی درونی آن بالای ۰.۷ بوده است.

شکل (۱) مدل مفهومی پژوهش

منبع: (ضرابی و محبوب‌فر، ۱۳۹۲)

محیط‌شناسی پژوهش

قفقاز منطقه‌ای کوهستانی در جنوب غربی روسیه و شمال غربی ایران است که از غرب به دریای سیاه و آزوف از جنوب غربی به ترکیه و از شرق به دریای مازندران محدود می‌شود. مساحت کل قفقاز ۴۴۰ هزار کیلومتر مربع است این منطقه به‌وسیله‌ی رشته‌کوه‌های قفقاز بزرگ (آب‌پخشان) به دو قسمت جدا تقسیم شده است قفقاز از نظر سیاسی به دو بخش قفقاز جنوبی (ماورای قفقاز) و قفقاز شمالی تقسیم می‌شود:

الف: قفقاز جنوبی یا این‌سوی قفقاز شامل کشورهای آذربایجان ارمنستان و گرجستان

ب: قفقاز شمالی یا ماورای قفقاز شامل جمهوری‌های خودمختار تحت حاکمیت فدراسیون روسیه به ترتیب از شرق به غرب؛ داغستان، چچن، اینگوش اوستیای، شمالی کارباردا - بالکار قاراچای، چرکس و آدیگه (افشردی، ۱۳۸۱: ۳۷).

نقشه (۱): موقعیت جغرافیایی منطقه قفقاز جنوبی

این منطقه دارای مرزهای مشترک با روسیه، ارمنستان، آذربایجان، گرجستان و ایران است. اصلی‌ترین کوهستان در این منطقه کوه‌های قفقاز است که از شمال به جنوب امتداد دارد. قفقاز تاریخی‌های طولانی و پررونق دارد و در طول تاریخ، به‌خاطر موقعیت جغرافیایی استراتژیک آن به این منطقه توجه زیادی داشته‌اند. اهمیت قفقاز به دلیل واقع شدن در مسیر جاده ابریشم و نقش مهمی که در تجارت بین قاره‌ای ایفا می‌کرده است، در طول تاریخ تحت تأثیر حکومت‌هایی مانند امپراتوری‌های روم، صفویه، امپراتوری عثمانی و روسیه قرار گرفته است. از لحاظ ژئوپلیتیکی، قفقاز به دلیل موقعیت جغرافیایی خود و نقش مهمی که در ترانزیت انرژی (از جمله نفت و گاز طبیعی) و تجارت بین‌المللی دارد، بسیار حائز اهمیت است. قفقاز می‌تواند پلی بین شرق و غرب باشد و به‌عنوان محور ارتباطی بین اروپا و آسیا عمل کند. همچنین، قفقاز دارای تنوع فرهنگی، قومیتی و زبانی بسیار زیادی است. در این منطقه، قومیت‌های مختلفی مانند آذری، گرجی، ارمنی، کرد، لر، تالشی، اوستایی و غیره زندگی می‌کنند. این تنوع فرهنگی و قومیتی باعث می‌شود قفقاز به‌عنوان یک منطقه پویا در عرصه هنر، موسیقی، آداب‌ورسوم و زبان‌ها شناخته شود (Frederik, 2010)

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش هر یک از نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها شناسایی شدند که به شرح جدول شماره ۱ است.

جدول (۱) عوامل داخلی و خارجی مؤثر بر تدوین استراتژی در منطقه قفقاز جنوبی

نقاط ضعف W	نقاط قوت S
<p>W1 : اقوام متعدد در قفقاز</p> <p>W1 : نبود راه‌ها و خطوط مواصلاتی متناسب با استانداردهای بین‌المللی (نقص در زیرساخت‌ها)</p> <p>W3 : سطح توسعه پایین ایران</p> <p>W4 : عدم حضور فعال ایران در سطح سیاسی، اقتصادی و فرهنگی منطقه قفقاز</p>	<p>S1 : اشتراکات فرهنگی و دینی</p> <p>S2 : تاریخی و تمدنی ایران در قفقاز جنوبی</p> <p>S3 : ساختار دفاعی قوی کشور ایران، با داشتن نیروهای مسلح قوی و تجهیزات نظامی پیشرفته</p> <p>S4 : پتانسیل بالای ایران در صنایع نفت، پتروشیمی و فولاد</p> <p>S5 : موقعیت جغرافیایی استراتژیک ایران که در مسیر ترانزیت بین آسیا و اروپا قرار دارد</p> <p>S6 : منابع طبیعی: ایران دارای منابع طبیعی بسیار غنی از قبیل نفت، گاز، مس، سنگ آهن و سایر فلزات گران‌بها است</p> <p>S7 : ثبات کشور</p>
تهدیدها T	فرصت‌ها O
<p>T1 : احتمال حذف مرز ایران - ارمنستان</p> <p>T2 : حضور ایالات متحده آمریکا در منطقه قفقاز</p> <p>T3 : حضور و نفوذ اسرائیل در منطقه قفقاز</p> <p>T4 : منازعات مسلحانه منطقه قره‌باغ</p> <p>T5 : تعارضات فرهنگی - هویتی</p> <p>T6 : پافشاری اقلیت‌ها بر استقلال و خودمختاری و جدایی‌طلبی</p> <p>T7 : تحریم‌های بین‌المللی و محدودیت تجارت</p> <p>T8 : تبدیل شدن ترکیه و آذربایجان به هاب انرژی</p> <p>T9 : تنش‌های مرزی</p>	<p>O1 : عبور شاخه جنوبی کریدور شرقی - غربی تراسیکا از ایران</p> <p>O2 : همکاری در حوزه ترانزیت انرژی و کالا قفقاز پل ارتباطی آسیا به اروپا است</p> <p>O3 : عبور دالان حمل‌ونقل شمال - جنوب</p> <p>O4 : منابع غنی نفت و گاز ایران و همکاری با کشورهای قفقاز در حوزه انرژی</p> <p>O5 : نفوذ سیاسی ایران در منطقه قفقاز</p> <p>O6 : توسعه همکاری‌های نظامی با کشورهای قفقاز: این همکاری می‌تواند شامل تبادل اطلاعات نظامی، آموزش و تمرینات مشترک و فروش تجهیزات نظامی شود.</p>

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل و ارزیابی عوامل داخلی

در تکمیل جدول تحلیل عوامل داخلی در ستون دوم با توجه به میزان اهمیت هر مؤلفه و مقایسه این مؤلفه‌ها با یکدیگر، ضریب اهمیت بین صفر و یک به آن مؤلفه اختصاص داده می‌شود. مقدار این ضرایب باید به گونه‌ای باشد که مجموع ضرایب مؤلفه‌ها، یک باشد. در ستون سوم با توجه به

عالی یا معمولی بودن قوت‌ها به ترتیب رتبه ۴ یا ۳ و با لحاظ جدی یا معمولی بودن ضعف‌ها به ترتیب رتبه ۱ یا ۲ اختصاص داده می‌شود. در صورتی که جمع کل امتیاز نهایی عوامل داخلی در این جدول بیش از ۲/۵، باشد قوت‌های پیش رو بر ضعف‌های آن غلبه خواهد داشت و چنانچه این امتیاز کمتر از ۲/۵، باشد بیانگر غلبه ضعف‌ها بر قدرت‌ها خواهد بود نتایج در جدول شماره ۴ ارائه گردیده است.

جدول (۲) ماتریس ارزیابی عوامل داخلی^۱

ردیف	نقاط قوت S	نمره	ضریب اهمیت	نمره قوت و ضعف	نمره نهایی
۱	اشتراکات فرهنگی و دینی (ایران و آذربایجان)	۱۴	۰.۸.۰	۳	۲۳.۰
۲	حضور تاریخی و تمدنی ایران در قفقاز جنوبی	۱۵	۰.۸.۰	۳	۲۴.۰
۳	ساختار دفاعی قوی کشور ایران، با داشتن نیروهای مسلح قوی و تجهیزات نظامی پیشرفته	۱۶	۰.۹.۰	۴	۳۵.۰
۴	پتانسیل بالای ایران در صنایع نفت، پتروشیمی و فولاد	۱۷	۰.۹.۰	۴	۳۷.۰
۵	موقعیت جغرافیایی استراتژیک ایران که در مسیر ترانزیت بین آسیا و اروپا قرار دارد	۱۸	۱.۰.۰	۴	۳۹.۰
۶	منابع طبیعی: ایران دارای منابع طبیعی بسیار غنی از قبیل نفت، گاز، مس، سنگ آهن و سایر فلزات گران بها است	۱۹	۱.۰.۰	۴	۴۱.۰
۷	ثبات کشور	۱۷	۰.۹.۰	۳	۲۸.۰
نقاط ضعف W					
۱	اقوام متعدد در قفقاز	۱۸	۱.۰.۰	۲	۱۹.۰
۲	نبود راه‌ها و خطوط مواصلاتی متناسب با استانداردهای بین‌المللی (نقص در زیرساخت‌ها)	۱۸	۱.۰.۰	۲	۱۹.۰
۳	سطح توسعه پایین ایران	۱۷	۰.۹.۰	۱	۰.۹.۰
۴	عدم حضور فعال ایران در سطح سیاسی، اقتصادی و فرهنگی منطقه قفقاز	۱۶	۰.۹.۰	۲	۱۷.۰
	جمع	۱۸۵			۹۱.۲

منبع: یافته‌های پژوهش

^۱ Internal Factor Evolution

تحلیل و ارزیابی عوامل خارجی

در تکمیل جدول تحلیل عوامل خارجی در ستون دوم جدول با توجه به میزان اهمیت هر مؤلفه و با مقایسه این مؤلفه‌ها با یکدیگر، ضریب اهمیت بین صفر تا یک به آن مؤلفه تعلق می‌گیرد مقدار این ضرایب باید به نحوی باشد که مجموع ضرایب مؤلفه‌ها یک باشد در ستون سوم با لحاظ عالی یا معمولی بودن فرصت‌ها به ترتیب رتبه ۴ یا ۳ و نیز با توجه به جدی یا معمولی بودن تهدیدها به ترتیب رتبه ۱ یا ۲ اختصاص داده می‌شود در صورتی که امتیاز عوامل خارجی در این جدول بیش از ۲/۵، باشد به این معنی است که فرصت‌های پیش رو بر تهدیدهای آن غلبه خواهد کرد و چنانچه این امتیاز کمتر از ۲/۵، باشد نشان‌دهنده غلبه تهدیدها بر فرصت‌ها خواهد بود. نتایج در جدول شماره ۵ ارائه گردیده است.

جدول (۳) ماتریس ارزیابی عوامل خارجی^۲

ردیف	فرصت‌ها O	نمره	ضریب اهمیت	نمره واکنشی	نمره نهایی
۱	عبور شاخه جنوبی کریدر شرقی- غربی تراسیکا از ایران	۱۶	۰۷ .۰	۳	۲۰ .۰
۲	همکاری در حوزه ترانزیت انرژی و کالا قفقاز پل ارتباطی آسیا به اروپا است	۱۸	۰۷ .۰	۳	۲۲ .۰
۳	عبور دالان حمل‌ونقل شمال - جنوب	۱۵	۰۶ .۰	۳	۱۹ .۰
۴	منابع غنی نفت و گاز ایران و همکاری با کشورهای قفقاز در حوزه انرژی	۱۹	۰۸ .۰	۴	۳۱ .۰
۵	نفوذ سیاسی ایران در منطقه قفقاز	۱۵	۰۶ .۰	۳	۱۹ .۰
۶	توسعه همکاری‌های نظامی با کشورهای قفقاز: این همکاری می‌تواند شامل تبادل اطلاعات نظامی، آموزش و تمرینات مشترک و فروش تجهیزات نظامی شود	۱۳	۰۵ .۰	۳	۱۶ .۰
تهدیدات T					
۱	احتمال حذف مرز ایران- ارمنستان	۱۹	۰۸ .۰	۲	۱۶ .۰
۲	حضور ایالات متحده آمریکا در منطقه قفقاز	۱۵	۰۶ .۰	۲	۱۲ .۰
۳	حضور و نفوذ اسرائیل در منطقه قفقاز	۱۶	۰۷ .۰	۲	۱۳ .۰
۴	منازعات مسلحانه منطقه قره‌باغ	۱۴	۰۶ .۰	۲	۱۲ .۰

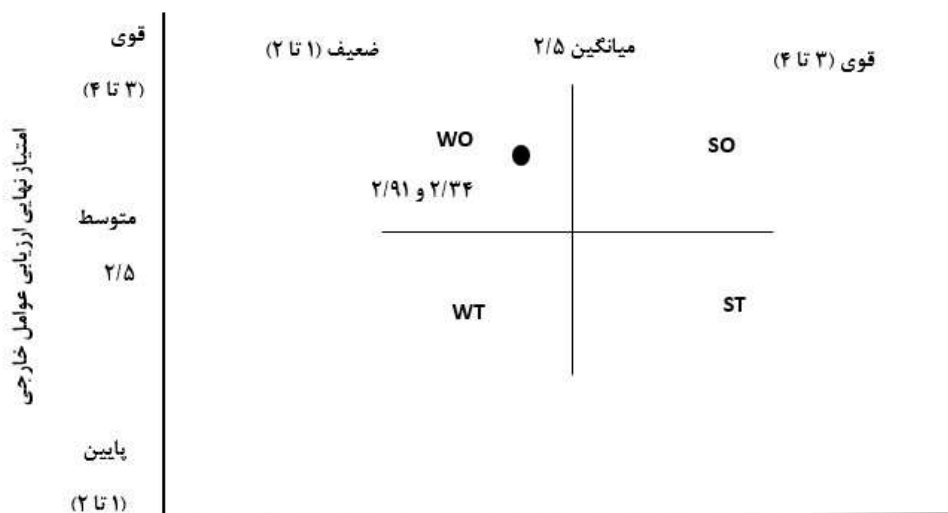
² External Factor Evaluation

۱۱.۰	۲	۰.۵.۰	۱۳	تعارضات فرهنگی - هویتی	۵
۱۵.۰	۲	۰.۷.۰	۱۸	پافشاری اقلیت‌ها بر استقلال و خودمختاری و جدایی‌طلبی	۶
۰.۷.۰	۱	۰.۷.۰	۱۷	تحریم‌های بین‌المللی و محدودیت تجارت	۷
۱۶.۰	۲	۰.۸.۰	۲۰	تبدیل‌شدن ترکیه و آذربایجان به هاب انرژی	۸
۰.۶.۰	۱	۰.۶.۰	۱۵	تنش‌های مرزی	۹
۳۴.۲			۲۴۳	جمع	

تحلیل و ارزیابی عوامل داخلی و خارجی

با نگاهی به جدول شماره ۲ و بر اساس نتایج مصاحبه و استخراج اطلاعات پرسشنامه، نمره به‌دست‌آمده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی برابر ۲/۹۱ است؛ این عدد بیانگر آن است که قوت‌های پیش روی منطقه می‌تواند بر نقاط ضعف آن غلبه کند ($۲/۹۱ < ۲/۵$) همچنین با بررسی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی جدول شماره ۳ و نمره به‌دست‌آمده ($۲/۳۴$) نتیجه گرفته می‌شود که تهدیدهای پیش رو بر فرصت‌های منطقه غلبه خواهد کرد ($۲/۳۴ > ۲/۵$)؛ از این نتایج می‌توان در انتخاب استراتژی‌ها و تشکیل ماتریس عوامل داخلی و خارجی استفاده کرد.

امتیاز نهایی ارزیابی عوامل داخلی

شکل (۲) ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی

ماتریس عوامل داخلی و خارجی

ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی بخش‌های مختلف سیستم را به صورت نمودار در ۴ قسمت جداگانه قرار می‌دهد شکل شماره ۲ بررسی‌های قبل و بعد از تهیه ماتریس چنین امکاناتی را به وجود می‌آورد که اثرات مورد انتظار تصمیمات استراتژیک بر سیستم پیش‌بینی گردد. ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های اجرایی بر اساس استقرار داده‌ها در دو بعد اصلی شکل می‌گیرد

۱- جمع امتیاز نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی که بر روی محور X ها نشان داده می‌شود.
 ۲- جمع امتیاز نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی که بر روی محور Y ها نوشته می‌شود.
 در ماتریس استراتژی‌ها و اولویت‌های، اجرایی این نمرات در یک طیف دو بخشی قوی (۲/۵ تا ۴) و ضعیف (۱ تا ۲/۵) طبقه‌بندی می‌شوند. در این ماتریس چنانچه موقعیت منطقه مورد مطالعه از نظر نمرات عوامل خارجی و داخلی در ناحیه اول نمودار باشد، استراتژی تهاجمی اگر در ناحیه دوم، باشد استراتژی رقابتی، چنانچه در خانه سوم باشد، استراتژی محافظه‌کارانه و سرانجام اگر در ناحیه چهارم باشد استراتژی تدافعی پیشنهاد می‌گردد. در نمودار شکل شماره ۲ با استفاده از ماتریس عوامل داخلی و خارجی و استقرار نمرات ماتریس‌های ارزیابی عوامل داخلی و خارجی بر روی آن موقعیت استراتژیک یک منطقه مشخص می‌گردد چون جمع امتیاز نهایی عوامل داخلی بر روی محور X ها، ۲/۹۱ و جمع امتیاز به دست آمده از عوامل خارجی بر روی محور Y ها، ۲/۳۴ است، بنابراین طبق اصول مدیریت استراتژیک موقعیت استراتژیک منطقه مورد مطالعه در ناحیه سوم نمودار تعیین می‌گردد که متناسب با آن استراتژی‌های محافظه‌کارانه (WO) انتخاب شد.

ایران می‌تواند با استفاده از فرصت‌های موجود در منطقه قفقاز، نقاط ضعف خود را کاهش دهد. یک راه ممکن برای عمل به این استراتژی این است که ایران با کشورهای منطقه همکاری و همبستگی بیشتری را به خرج دهد. این می‌تواند شامل تسهیلات تجاری، تبادل دانش و تکنولوژی، سرمایه‌گذاری در صنایع مشترک و همکاری در زمینه آموزش و پژوهش باشد. به علاوه، ایران می‌تواند از مزایای جغرافیایی خود در منطقه قفقاز بهره‌برداری کند. با فراهم کردن زیرساخت‌های لازم و تسهیل تجارت و صادرات، ایران می‌تواند به عنوان یک محور تجاری و ترابردی مهم در این منطقه عمل کند. این عمل می‌تواند علاقه‌مندی کشورهای منطقه به همکاری با ایران را افزایش دهد و برای ایران فرصت‌های تجاری و سرمایه‌گذاری جدید به ارمغان بیاورد.

علاوه بر این، ایران می‌تواند با متمرکز شدن بر توسعه صنایع داخلی خود، نقاط ضعف خود را کاهش دهد. برای مثال، تقویت بخش‌های صنعتی، کشاورزی، فناوری، تجارت و گردشگری می‌تواند اقتصاد و نیروی کار را تقویت کند و تأثیر نقاط ضعف را کاهش دهد. به‌طور کلی، با استفاده از همکاری با کشورهای منطقه، بهره‌برداری از مزیت جغرافیایی و توسعه صنایع داخلی و زیرساخت‌ها، ایران می‌تواند با استفاده از فرصت‌ها نقاط ضعف خود را کاهش داده و رقابت‌پذیری خود را در منطقه قفقاز افزایش دهد.

ارائه راهبردها بر اساس مدل SWOT

تجزیه و تحلیل راهبردی مرحله بسیار مهمی در فرآیند تدوین استراتژی محسوب می‌شود. در این مرحله موقعیت کشور بر حسب قوت‌ها و ضعف‌هایی که در محیط درونی خود دارد و فرصت‌ها و تهدیدهایی که در محیط بیرونی با آن مواجه است مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

تهدیدها	فرصت‌ها	SWOT
<p>استراتژی نوع ST:</p> <p>ST1 توسعه قدرت نظامی ایران برای مقابله با تهدیدهای آذربایجان و ترکیه در جهت جلوگیری از برهم‌خوردن معادلات ژئوپلیتیکی در منطقه قفقاز</p> <p>ST2 تلاش ایران برای متنوع‌سازی راه‌های صدور انرژی خود به اروپا به‌منظور مقابله با تحریم‌ها و محدودیت‌های اعمالی از سوی آمریکا</p> <p>ST3 توسعه امنیت همکاری جویانه و تلاش برای خوداتکایی و خودکفایی امنیتی منطقه‌ای و عدم مداخله قدرت‌های فرا منطقه‌ای در ترتیبات و ساز و کارهای امنیتی آن</p> <p>ST4 میانجیگری و تلاش ایران برای برقراری آتش‌بس با هدف حفظ امنیت مرزهای شمالی، تمامیت ارضی و وحدت ملی کشور</p> <p>ST5 جلوگیری از خطر سرایت ناامنی و بی‌ثباتی به مناطق مرزی شمالی و برانگیخته شدن احساسات تجزیه‌طلبانه</p> <p>ST6 توسعه ظرفیت تولید و صادرات انرژی به اروپا</p>	<p>استراتژی تهاجمی SO:</p> <p>SO1 توسعه همکاری‌های نظامی در جهت تأمین امنیت کریدور تجاری تراسیکا</p> <p>SO2 تقویت روابط تجاری بین ایران و کشورهای قفقاز در زمینه نفت خام و گاز، محصولات پتروشیمی، فولاد و غیره</p> <p>SO3 تمرکز بر اشتراکات فرهنگی و تشویق به ایجاد شرکت‌های مشترک و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های صنعت نفت و پتروشیمی</p> <p>SO4 حذف یا کاهش موانع تجاری از طریق بهبود جریان تجارت و سرعت بخشیدن به فرآیندهای اظهار و ترخیص کالا، کاهش هزینه‌های تجاری میان ایران و کشورهای قفقاز با هدف افزایش رقابت‌پذیری صادراتی این کشورها به اروپا که منجر به کاهش هزینه‌های تبادلات تجاری و بهبود رقابت‌پذیری می‌شود</p>	<p>نقاط قوت</p>

تهدیدها	فرصت‌ها	SWOT
<p>استراتژی تدافعی WT:</p> <p>WT1 عدم ورود ایران به رقابت‌های قومی و مذهبی که نتایج بحرانی برای کشور و حتی منطقه دارد</p> <p>WT2 تقویت همکاری با کشورهای روسیه و ارمنستان که می‌تواند نفوذ آمریکا و اسرائیل را در منطقه کاهش داده و جلوگیری کند</p> <p>WT3 تقویت نظام دفاعی به‌منظور جلوگیری از نفوذ دشمن و حفاظت از مرزها</p> <p>WT4 توسعه اقتصاد داخلی و کاهش وابستگی به منابع خارجی امنیت اقتصادی کشور را در برابر حذف مرز احتمالی تضمین خواهد کرد</p>	<p>استراتژی محافظه‌کارانه WO:</p> <p>WO1 توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل (جاده‌ها، راه‌آهن‌ها، بنادر، فرودگاه‌ها) برای جذب بار ترانزیتی بیشتر</p> <p>WO2 تقویت همکاری‌های امنیتی، با توجه به وجود چالش‌های امنیتی مشترک در منطقه، ایران می‌تواند با کشورهای قفقاز همکاری در زمینه مبارزه با تروریسم، قاچاق مواد مخدر را گسترش داده و تبادل اطلاعات و همکاری نظامی را تقویت کند</p> <p>WO3 استراتژی تسهیل فرایند بهبود تنش‌های تاریخی و فرهنگی و قومی در منطقه قفقاز به‌منظور افزایش توسعه اقتصادی و سیاسی ایران</p> <p>WO4 برقراری روابط دیپلماتیک قوی، همکاری‌های اقتصادی و همکاری‌های فرهنگی که می‌تواند حضور قابل توجه و فعال ایران را در سطوح مختلف سیاسی، اقتصادی و فرهنگی قفقاز تقویت کند.</p>	<p>نقاط ضعف</p>

لازم به ذکر است، به علت حجم بالای محاسبات، به ذکر جدول نهایی اکتفا شد. فهرست استراتژی‌های انتخاب‌شده بر اساس ماتریس SWOT که شامل ۶ استراتژی است در قالب جدول شماره ۵ ارائه می‌گردد.

جدول (۵) استراتژی‌های انتخاب‌شده

استراتژی تدوین‌شده	نوع استراتژی	شماره استراتژی
توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل (جاده‌ها، راه‌آهن‌ها، بنادر، فرودگاه‌ها) برای جذب بار ترانزیتی بیشتر	WO1	استراتژی ۱
تقویت همکاری‌های امنیتی، با توجه به وجود چالش‌های امنیتی مشترک در منطقه، ایران می‌تواند با کشورهای قفقاز همکاری در زمینه مبارزه با تروریسم، قاچاق مواد مخدر را گسترش داده و تبادل اطلاعات و همکاری نظامی را تقویت کند	WO2	استراتژی ۲
استراتژی تسهیل فرایند بهبود تنش‌های تاریخی و فرهنگی و قومی در منطقه قفقاز به‌منظور افزایش توسعه اقتصادی و سیاسی ایران	WO3	استراتژی ۳

استراتژی تدوین شده	نوع استراتژی	شماره استراتژی
تقویت روابط تجاری بین ایران و کشورهای قفقاز در زمینه نفت خام و گاز، محصولات پتروشیمی، فولاد و غیره	SO2	استراتژی ۴
میانجیگری و تلاش ایران برای برقراری آتش‌بس با هدف حفظ امنیت مرزهای شمالی، تمامیت ارضی و وحدت ملی کشور	ST4	استراتژی ۵
جلوگیری از خطر سرایت ناامنی و بی‌ثباتی به مناطق مرزی شمالی و برانگیخته شدن احساسات تجزیه طلبانه	ST5	استراتژی ۶

اولویت بندی راهبردها

ماتریس QSPM یک ابزار تحلیلی است که در برنامه ریزی استراتژیک استفاده می‌شود. این ماتریس کمک می‌کند تا بتوانیم بین چندین استراتژی مختلف، بهترین استراتژی را برای سازمان خود انتخاب کنیم.

مراحل ساخت و تحلیل ماتریس QSPM در این مقاله عبارت‌اند از:

۱. شناسایی عوامل داخلی و خارجی: در این مرحله، عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدهای محیط) شناسایی شدند.
۲. تعیین عوامل کلیدی موفقیت: در این مرحله، عوامل کلیدی موفقیت برای ایران شناسایی شدند.
۳. تعریف وزن‌دهی به عوامل: در این مرحله، وزن‌دهی به عوامل داخلی و خارجی صورت گرفت. این وزن‌دهی بر اساس اهمیت آن در تدوین استراتژی است و به هر کدام از مؤلفه‌ها امتیاز بین ۱ تا ۴ داده شد.
۴. تعریف استراتژی‌های جایگزین: در این مرحله، استراتژی‌های جایگزین برای ایران تعریف شدند و بر اساس نمره جذابیت استراتژی رتبه‌بندی شدند (ضرابی و محبوب فر، ۱۳۹۲: ۵۳).

جدول (۶) ماتریس برنامه‌ریزی کمی QSPM

استراتژی ۶	استراتژی ۵		استراتژی ۴		استراتژی ۳		استراتژی ۲		استراتژی ۱		تدریج اهمیت	عوامل داخلی و خارجی
	نمره جایگاه‌بندی	نمره جایگاه‌بندی	نمره جایگاه‌بندی	نمره جایگاه‌بندی	نمره جایگاه‌بندی	نمره جایگاه‌بندی	نمره جایگاه‌بندی	نمره جایگاه‌بندی	نمره جایگاه‌بندی	نمره جایگاه‌بندی		
۰	۳	۰	۱	۰	۳	۰	۳	۰	۲	۰	۰	S 1
۲۳		۰	۲۲		۲۳		۱۵		۰		۰	S 2
۰	۳	۰	۲	۰	۲	۰	۴	۰	۱	۰	۰	S 3
۲۴		۰	۱۶		۳۲		۰		۰		۰	S 4
۰	۲	۰	۴	۰	۳	۰	۰	۰	۴	۰	۱	S 5
۱۷		۰	۲۶		۰		۳۵		۰		۰	S 6
۰	۰	۰	۲	۰	۴	۰	۱	۰	۱	۰	۲	S 7
۰		۰	۳۷		۰		۰		۱۸		۰	W 1
۰	۰	۰	۳	۰	۱	۰	۰	۰	۲	۰	۴	W 2
۰		۰	۱۰		۰		۱۹		۳۹		۱۰	W 3
۰	۰	۰	۱	۰	۲	۰	۱	۰	۰	۰	۲	W 4
۰		۰	۲۱		۱۰		۰		۲۱		۰	O 1
۰	۲	۰	۲	۰	۳	۰	۰	۰	۳	۰	۱	O 2
۱۸		۰	۲۸		۰		۲۸		۰		۰	O 3
۰	۴	۰	۰	۰	۴	۰	۳	۰	۱	۰	۰	O 4
۳۹		۰	۳۹		۲۹		۱۰		۰		۰	O 5
۰	۰	۰	۱۹	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۴	۰	
۰		۰	۰		۰		۰		۳۹		۱۰	
۰	۲	۰	۲	۰	۱	۰	۱	۰	۲	۰	۲	
۱۸		۰	۰		۰		۱۸		۱۸		۰	
۰	۲	۰	۴	۰	۴	۰	۲	۰	۳	۰	۱	
۱۷		۰	۳۵		۱۷		۲۶		۰		۰	
۰	۰	۰	۱	۰	۳	۰	۰	۰	۲	۰	۴	
۰		۰	۲۰		۰		۱۳		۲۶		۰	
۰	۰	۰	۱	۰	۲	۰	۰	۰	۱	۰	۴	
۰		۰	۱۵		۰		۰		۳۰		۰	
۰	۰	۰	۱	۰	۲	۰	۱	۰	۱	۰	۴	
۰		۰	۱۲		۰		۰		۲۵		۰	
۰	۱	۰	۲	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۲	
۰		۰	۰		۰		۰		۱۶		۰	
۰	۳	۰	۳	۰	۳	۰	۲	۰	۳	۰	۱	
۱۹		۰	۱۹		۱۲		۱۹		۰		۰	

استراتژی ۶		استراتژی ۵		استراتژی ۴		استراتژی ۳		استراتژی ۲		استراتژی ۱		اهمیت نسب	عوامل داخلی و خارجی
نمره جذابیت	نمره جذابیت	نمره جذابیت	نمره جذابیت	نمره جذابیت	نمره جذابیت	نمره جذابیت	نمره جذابیت	نمره جذابیت	نمره جذابیت	نمره جذابیت	نمره جذابیت		
۰.۰۵	۱	۰.۲۱	۴	۰.۱۱	۲	۰.۱۶	۳	۰.۲۱	۴	۰.۰۰	۰	۰.۰۵	O 6
۰.۱۶	۲	۰.۱۶	۲	۰.۳۱	۴	۰.۰۸	۱	۰.۱۶	۲	۰.۳۱	۴	۰.۰۸	T 1
۰.۲۵	۴	۰.۱۲	۲	۰.۱۲	۲	۰.۰۶	۱	۰.۱۹	۳	۰.۰۰	۰	۰.۰۶	T 2
۰.۲۶	۴	۰.۱۳	۲	۰.۲۰	۳	۰.۰۷	۱	۰.۲۰	۳	۰.۰۰	۰	۰.۰۷	T 3
۰.۱۲	۲	۰.۲۳	۴	۰.۱۷	۳	۰.۱۲	۲	۰.۲۳	۴	۰.۰۶	۱	۰.۰۶	T 4
۰.۲۱	۴	۰.۱۱	۲	۰.۱۱	۲	۰.۱۶	۳	۰.۱۶	۳	۰.۰۰	۰	۰.۰۵	T 5
۰.۳۰	۴	۰.۰۰	۰	۰.۱۵	۲	۰.۰۰	۰	۰.۱۵	۲	۰.۰۰	۰	۰.۰۷	T 6
۰.۰۰	۰	۰.۰۰	۰	۰.۲۱	۳	۰.۰۰	۰	۰.۰۰	۰	۰.۱۴	۲	۰.۰۷	T 7
۰.۰۸	۱	۰.۰۸	۱	۰.۰۸	۱	۰.۰۸	۱	۰.۱۶	۲	۰.۱۶	۲	۰.۰۸	T 8
۰.۰۶	۱	۰.۱۹	۳	۰.۱۲	۲	۰.۰۶	۱	۰.۱۹	۳	۰.۰۶	۱	۰.۰۶	T 9
۰.۳۳		۰.۶۵		۰.۹۳		۰.۲۷		۰.۷۸		۰.۳۸		۰.۰۰	جمع

در ادامه استراتژی‌ها بر اساس نمره جذابیت رتبه‌بندی می‌شوند. نمره جذابیت برای هر استراتژی به صورت کم‌وزیاد بودن جذابیت آن استراتژی نسبت به سایر استراتژی‌ها تعیین می‌شود. سپس با جمع کردن نمره جذابیت‌ها بین عوامل داخلی و خارجی در یک سطح، نمره جذابیت‌های کلی به دست می‌آید. بدین ترتیب با مقایسه نمره جذابیت‌های کلی برای هر استراتژی، استراتژی‌ها رتبه‌بندی شدند. در این پژوهش استراتژی SO2 با نمره جذابیت بالاتر نسبت به سایر استراتژی‌ها، رتبه بالاتری دریافت کرد و به‌عنوان گزینه اول در نظر گرفته می‌شود و در تصمیم‌گیری‌های آینده از آن به‌عنوان گزینه اول استفاده می‌شود. جدول شماره ۷ رتبه‌بندی استراتژی‌ها را بر اساس نمره جذابیت استراتژی نشان می‌دهد

جدول (۷) اولویت‌بندی استراتژی‌های انتخاب‌شده

رتبه	نمره جذابیت استراتژی	عنوان استراتژی انتخاب‌شده	نوع استراتژی	ردیف
۱	۹۳.۴	تقویت روابط تجاری بین ایران و کشورهای قفقاز در زمینه نفت خام و گاز، محصولات پتروشیمی، فولاد و غیره	SO2	۱
۲	۷۸.۳	تقویت همکاری‌های امنیتی، با توجه به وجود چالش‌های امنیتی مشترک در منطقه، ایران می‌تواند با کشورهای قفقاز همکاری در زمینه مبارزه با تروریسم، قاچاق مواد مخدر را گسترش داده و تبادل اطلاعات و همکاری نظامی را تقویت کند	WO2	۲
۳	۶۵.۳	میانجیگری و تلاش ایران برای برقراری آتش‌بس با هدف حفظ امنیت مرزهای شمالی، تمامیت ارضی و وحدت ملی کشور	ST4	۳
۴	۳۸.۳	توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل (جاده‌ها، راه‌آهن‌ها، بنادر، فرودگاه‌ها) برای جذب بار ترانزیتی بیشتر	WO1	۴
۵	۳۳.۳	جلوگیری از خطر سرایت ناامنی و بی‌ثباتی به مناطق مرزی شمالی و برانگیخته شدن احساسات تجزیه‌طلبانه	ST5	۵
۶	۲۷.۲	استراتژی تسهیل فرایند بهبود تنش‌های تاریخی و فرهنگی و قومی در منطقه قفقاز به‌منظور افزایش توسعه اقتصادی و سیاسی ایران	WO3	۶

همان‌طور که در جدول ۷ مشاهده می‌شود اوزان رتبه‌بندی استراتژی‌ها با روش QSPM به ترتیب ۹۳.۴ تا ۲۷.۲ به‌دست آمد.

استراتژی اول (SO2): استراتژی تقویت روابط تجاری بین ایران و کشورهای قفقاز در زمینه نفت خام و گاز، محصولات پتروشیمی، فولاد و غیره با نمره ۹۳.۴ از اولویت بالایی برخوردار است. بدین ترتیب استراتژی تقویت روابط تجاری بین ایران و کشورهای قفقاز یک موضوع مهم است که می‌تواند به توسعه همکاری‌های اقتصادی و تجاری بین دو طرف کمک کند. در این راستا، می‌توان از رویکردهای زیر برای تقویت این روابط استفاده کرد:

- توسعه همکاری اقتصادی: این استراتژی باید بر مبنای تعهدات مشترک و تقویت تجارت و سرمایه‌گذاری مشترک بین دو طرف برنامه‌ریزی شود. در این راستا، ایجاد زیرساخت‌های لازم برای افزایش تجارت و سرمایه‌گذاری می‌تواند از اولویت‌های استراتژی باشد.
- تسهیل و اصلاح قوانین مربوط به تجارت: باید قوانین و مقررات مربوط به تجارت را با هماهنگی بین دو کشور بهینه‌سازی کرد. این اصلاحات شامل کاهش محدودیت‌ها و برطرف کردن موانع موجود در راه تجارت و سرمایه‌گذاری می‌تواند شامل شود.

۳. تقویت شبکه‌های تجاری: باید برای تقویت روابط تجاری، صنایع و بازرگانی کشورهای قفقاز و ایران، شبکه‌های تجاری مانند نمایشگاه‌ها، نشست‌های تجاری و همایش‌ها را تشویق کرد.

۴. تطبیق بازارهای محلی: توسعه تجارت با توجه به نیازهای بازارهای محلی و تجاری که تکامل این بازارها در بین کشورهای قفقاز و ایران داشته است، بسیار مهم است. این استراتژی باید بر اصول حمایت از تولید داخلی و تورم منفی برای دو طرف تمرکز داشته باشد.

۵. توسعه توافقات تجاری: توسعه توافقات تجاری و افزایش تعداد توافقات می‌تواند روابط تجاری را تقویت کند. این توافقات شامل توافقات دوجانبه، چندجانبه و توافقات منطقه‌ای می‌توانند باشند.

به‌طور کلی استراتژی‌های تقویت روابط تجاری بین ایران و کشورهای قفقاز باید بر اساس همکاری، منافع مشترک و تعهدات مشترک میان دو طرف بنا شود.

استراتژی دوم (WO2): این استراتژی برای تقویت همکاری‌های امنیتی با کشورهای قفقاز صرفاً به دلیل وجود چالش‌های امنیتی مشترک در منطقه است. ایران با این کشورها در زمینه مبارزه با تروریسم و قاچاق مواد مخدر همکاری می‌کند و تبادل اطلاعات و همکاری نظامی را تقویت می‌کند. این همکاری‌ها می‌تواند شامل تبادل اطلاعات امنیتی و همکاری در عملیات نظامی و امنیتی مشترک، آموزش و توسعه قابلیت‌های امنیتی و تشکیل گروه‌های مشترک برای مبارزه با تهدیدهای امنیتی باشد. این استراتژی باعث تقویت امنیت منطقه و کاهش تهدیدات امنیتی مشترک می‌شود.

استراتژی سوم (st4): این استراتژی به معنای تلاش ایران برای میانجیگری و برقراری آتش‌بس بین آذربایجان و ارمنستان است. هدف اصلی این تلاش، حفظ امنیت مرزهای شمالی، تمامیت ارضی و وحدت ملی کشور است. این استراتژی ممکن است شامل تلاش‌های سیاسی، دیپلماسی و مذاکرات با طرفین درگیر (آذربایجان و ارمنستان) باشد. هدف از این تلاش‌ها، قطع جریان خونریزی و خشونت در منطقه و ایجاد آرامش و استقرار آتش‌بس میان دو کشور است.

این استراتژی به‌منظور حفظ امنیت مرزهای شمالی ایران از نفوذ عوامل خارجی و تهدیدات امنیتی مرتبط با جنگ و نزاعات مسلحانه است. همچنین، حفظ تمامیت ارضی و وحدت ملی کشور نیز از اهداف این استراتژی است. این به این معنی است که ایران تلاش می‌کند تا با برقراری

آتش‌بس، از شکاف‌های احتمالی در مناطق مرزی جلوگیری کند و از تهدیداتی که ممکن است بر وحدت و امنیت داخلی کشور تأثیر بگذارد، جلوگیری کند.

استراتژی چهارم (W01): استراتژی توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل به‌منظور جذب بار ترانزیتی بیشتر از کریدورهای شمال و جنوب و شرق و غرب، به معنای توسعه و بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل مانند جاده‌ها، راه‌آهن‌ها، بنادر و فرودگاه‌ها در مناطق مورد نظر است. این استراتژی اهدافی مانند افزایش توانمندی حمل‌ونقل، بهبود اتصالات و ارتباطات بین مناطق مختلف، کاهش هزینه‌ها و زمان‌های حمل‌ونقل، جلب بیشتر بار ترانزیتی و افزایش درآمدهای مرتبط با حمل‌ونقل را دنبال می‌کند. با توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل در مناطق مختلف، ایران می‌تواند از موقعیت جغرافیایی خود بهره‌برداری کند و به‌عنوان یک کشور ترانزیتی مهم در منطقه قفقاز جهت صادرات کالا به اروپا شناخته شود.

استراتژی پنجم (ST5): این استراتژی به‌منظور جلوگیری از خطر سرایت ناامنی و بی‌ثباتی به مناطق مرزی شمالی و برانگیخته شدن احساسات تجزیه‌طلبانه در منطقه قفقاز برای ایران طراحی شده است. با اجرای این استراتژی، ایران سعی می‌کند تا به موارد زیر توجه کند:

- ایجاد امنیت در مناطق مرزی: این استراتژی شامل کنترل دقیق مرز و رصد دقیق فعالیت‌های خرابکاری در مناطق مرزی تقویت نیروهای امنیتی و نظامی در مناطق مرزی و استفاده از تکنولوژی‌های نظامی و امنیتی پیشرفته می‌شود.
- توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق مرزی: این استراتژی شامل ایجاد فرصت‌های شغلی، توسعه زیرساخت‌ها، توسعه صنایع محلی و تقویت اقتصاد مناطق مرزی است. با افزایش فرصت‌های اشتغال و رشد اقتصادی در این مناطق، احساسات تجزیه‌طلبانه کاهش می‌یابد و امنیت منطقه بهبود می‌یابد.
- افزایش آگاهی عمومی و ارتباطات مؤثر: با افزایش آگاهی عمومی درباره اهمیت استقرار امنیت در مناطق مرزی و ایجاد ارتباطات مؤثر با جامعه محلی، همکاری و همبستگی مردم مناطق مرزی با دولت تقویت می‌شود. این اقدامات منجر به کاهش احساسات تجزیه‌طلبانه و افزایش امنیت منطقه خواهد شد.

استراتژی ششم (W03): استراتژی تسهیل فرایند بهبود تنش‌های تاریخی، فرهنگی و قومی در منطقه قفقاز به‌منظور افزایش توسعه اقتصادی و سیاسی ایران، به معنای تلاش برای حل‌وفصل منازعات تاریخی، تنش‌های فرهنگی و قومی و ایجاد حوزه‌های همکاری و تعامل مثبت در منطقه

است. این استراتژی با هدف ایجاد زمینه‌های مساعد برای تعامل سازنده، همکاری و توسعه اقتصادی و سیاسی در منطقه قفقاز، به بررسی و حل مسائل تاریخی، تنش‌های فرهنگی و قومی بین کشورها و اقوام مختلف در منطقه می‌پردازد. اجرای این استراتژی ممکن است شامل اقدامات زیر باشد:

- تسهیل گفت‌وگو و دیپلماسی: ایران می‌تواند به‌عنوان یک نیروی میانجی در تسهیل گفت‌وگو و دیپلماسی بین کشورها و اقوام مختلف در منطقه قفقاز عمل کند. این شامل تشکیل دیدارها، کنفرانس‌ها و مذاکرات بین‌المللی برای حل و فصل منازعات و تنش‌ها است.
- ترویج فرهنگ تعامل و تعدیل: ایران می‌تواند از طریق ترویج فرهنگ تعامل و تعدیل در منطقه قفقاز، مساعدت به تقویت روابط فرهنگی و قومی و حل و فصل تنش‌های موجود باشد. این شامل تبادل فرهنگی، آموزش و پژوهش مشترک، ترویج هم‌زیستی و احترام به تنوع فرهنگی و قومیت‌ها است.
- توسعه همکاری اقتصادی: ایران می‌تواند با توسعه همکاری اقتصادی با کشورهای قفقاز، بهبود روابط سیاسی و اقتصادی را تسهیل کند که شامل تبادل تجاری، سرمایه‌گذاری در پروژه‌های مشترک، ایجاد زمینه‌های همکاری در حوزه‌های مختلف مانند صنعت، کشاورزی، گردشگری و غیره است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر تدوین استراتژی ملی ایران در منطقه قفقاز جنوبی انجام گرفت. در این پژوهش، نویسندگان مقاله به تحلیل عوامل ژئوپلیتیکی، چگونگی تأثیر آن‌ها بر تدوین استراتژی ایران در منطقه قفقاز جنوبی و توصیه‌هایی برای بهره‌برداری بهینه ایران از این عوامل پرداخته‌اند. منطقه قفقاز جنوبی به‌عنوان یک ناحیه استراتژیک در حاشیه جنوبی دریای خزر و مجاورت کشورهای آذربایجان، ارمنستان و گرجستان، به همه نیروهای سیاسی، اقتصادی و امنیتی اهمیت ویژه‌ای داده است. به همین دلیل، عوامل ژئوپلیتیکی می‌توانند نقش مهمی در تعیین استراتژی ایران در این منطقه داشته باشند. برای تدوین استراتژی مناسب در قفقاز جنوبی عوامل مختلف ژئوپلیتیکی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و در نهایت با روش QSPM، استراتژی "تقویت روابط تجاری بین ایران و کشورهای قفقاز در زمینه نفت خام و گاز، محصولات پتروشیمی، فولاد و غیره" به‌عنوان مهم‌ترین استراتژی انتخاب گردید که در زمره استراتژی‌های تهاجمی قرار دارد استراتژی‌های تهاجمی (SO) به

معنای روبرو کردن فرصت‌ها و نقاط قوت یک کشور به معنای کشف فرصت‌های جدید است. اینجا جایی است که یک کشور می‌تواند در آن با احتمال بالاتری به‌سوی موفقیت پیش رود. در ادامه استراتژی بعدی که نمره بالاتری را به خود اختصاص داده است استراتژی "تقویت همکاری‌های امنیتی، با توجه به وجود چالش‌های امنیتی مشترک در منطقه" است. این استراتژی در گروه استراتژی‌های WO یا محافظه‌کارانه قرار دارد. هدف از تدوین این استراتژی این است که از فرصت‌های موجود در محیط خارج بهره‌برداری نموده تا نقاط ضعف داخلی را بهبود ببخشد. استراتژی سوم در این مقاله استراتژی "میانجیگری و تلاش ایران برای برقراری آتش‌بس با هدف حفظ امنیت مرزهای شمالی، تمامیت ارضی و وحدت ملی کشور" است. این استراتژی در زمره استراتژی‌های رقابتی ST قرار دارد. هدف از تدوین این استراتژی این است که ایران با استفاده از نقاط قوت خود اثرات ناشی از تهدیدات موجود بیرونی را کاهش داده یا آن‌ها را از بین ببرد. باید توجه داشت که از بین این استراتژی‌ها باید به استراتژی‌های WO توجه بیشتری نمود و سایر استراتژی‌ها نیز حسب موقعیت به کار گرفته شوند.

با توجه به مطالب ذکر شده پیشنهاد‌های زیر توصیه می‌گردد:

۱. تقویت روابط با کشورهای قفقاز: ایران باید روابط خود با کشورهای قفقاز را تقویت کرده و همکاری‌های چندجانبه در زمینه‌هایی مانند اقتصاد، تجارت و امنیت را افزایش دهد.
۲. تسهیل تجارت و سرمایه‌گذاری: ایران می‌تواند شرایط تجارت و سرمایه‌گذاری را با کشورهای قفقاز بهبود بخشد. این اقدام می‌تواند به افزایش رشد اقتصادی همه طرفین و ایجاد اشتغال در منطقه کمک کند.
۳. توسعه همکاری‌های اقتصادی و انرژی: منطقه قفقاز دارای منابع غنی انرژی و پتانسیل‌های اقتصادی است. ایران می‌تواند در زمینه همکاری‌های این حوزه با کشورهای قفقاز فعالیت کند و از این منابع بهره‌برداری کند.
۴. حفظ و تقویت امنیت منطقه: ایران می‌تواند در حفظ و بهبود امنیت منطقه قفقاز نقش مهمی ایفا کند. همچنین، همکاری با کشورهای پیشرو در امنیت منطقه و مبارزه با تهدیدهای مشترک می‌تواند مفید باشد.
۵. تسهیل تبادل فرهنگی و آموزشی: ایران می‌تواند با تسهیل تبادل فرهنگی و آموزشی با کشورهای قفقاز ارتباطات فرهنگی و علمی را بهبود بخشد و با این روش، تعاملات بین مردم ایران و قفقاز را تقویت کند.

این راهکارها می‌توانند به ایران در افزایش تأثیرگذاری و توانمندی در منطقه قفقاز کمک کنند و روابط دوجانبه را تقویت کرده و در نهایت به تحقق منافع مشترک بین دو طرف منجر شوند.

قدردانی

از همه‌ی کسانی که به انجام این پژوهش کمک کردند، از جمله منابع و مطالب مشاوره‌ای، داده‌های ارائه‌شده و غیره را در اختیار نویسندگان قرار دادند. قدردانی و سپاس خود را اعلام می‌کنیم.

منابع

- اسماعیلی، محسن و بالایی، حمید. (۱۳۹۲). الگوی راهبردی تأمین امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در قوانین برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی، سیاسی، فرهنگی. *پژوهش‌های راهبردی سیاست*، ۲(۵): ۴۳-۷۵.
- اطهری، سید اسدالله و حسینلر، سید حمید. (۱۳۹۳). نقش عربستان سعودی در تحولات منطقه قفقاز و آسیای مرکزی (تأثیر آن بر تعیین رژیم حقوقی دریای خزر)، *فصلنامه پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی*، ۵ (۱۹): ۱-۱۵.
- پارسایی، اسماعیل؛ حافظ نیا، محمدرضا؛ احمدی پور، زهرا و سجادی‌پور، سید محمدکاظم. (۱۳۹۸). شناسایی عوامل ژئوپلیتیک مؤثر در سیاست خارجی. *جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۱۷(۲): ۱-۴۴.
- رشیدی، احمد و ملکی، ماری. (۱۳۹۸). منافع روسیه و بحران‌های منطقه قفقاز جنوبی، *دو فصلنامه سیاست و روابط بین‌الملل*، ۳(۵): ۱۹۳-۱۶۷.
- ضرابی، اصغر و محبوب فر، محمدرضا. (۱۳۹۲). کاربرد مدل SWOT- در تدوین استراتژی توسعه گردشگری شهر کاشان، *مجله علمی پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی*، ۳(۴): ۳۷-۵۸.
- عزتی، عزت‌الله. (۱۳۹۵). ژئوپلیتیک در قرن بیست و یکم، تهران: سمت.
- قالبیاف، محمدباقر و پوینده، محمدهادی. (۱۳۹۵). جایگاه عوامل ژئوپلیتیکی در سطوح و مقیاس‌های جغرافیایی، *فصلنامه جغرافیای نظامی و امنیتی*، ۲(۲): ۱۵۰-۱۳۱.
- کاظمی، زهره؛ زبان، اصغر؛ نجفی، امیر و شریف‌زاده، غلامرضا. (۱۳۹۴). تعیین موقعیت استراتژیک و تدوین استراتژی با استفاده از مدل ترکیبی SWOT تحلیل و FUZZY DEMATEL مطالعه موردی معاونت تحقیقات دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، *کنفرانس بین‌المللی مدیریت و اقتصاد در قرن ۲۱*.
- محموداوغلی، رضا و رستمی، امیرحسین. (۱۳۹۷). تهدیدات امنیتی روابط روسیه و ارمنستان در قفقاز جنوبی. *سیاست دفاعی*، ۲۶(۱۰۳): ۱۹۱-۲۱۶.
- مختاری هشی، حسین و شمس، مجتبی. (۱۳۹۶). تحلیل ژئوپلیتیک بحران یمن. *پژوهش‌های جغرافیای سیاسی*، ۲(۱): ۱۶۵-۱۹۳.

- نورعلی، حسن و پیشگاهی فرد، زهرا. (۱۴۰۰). نظریه ساختار ژئوپلی نومیک نظام جهانی. پژوهش‌های جغرافیای سیاسی، ۶(۳): ۵۹-۸۳.
- ضرابی، اصغر و محبوب فر، محمدرضا. (۱۳۹۲). کاربرد مدل SWOT- QSPM در تدوین استراتژی توسعه گردشگری شهر کاشان. برنامه‌ریزی فضایی، ۳(۴): ۳۷-۵۸.
- جعفری نیا، عباس؛ کاظم پور، ذکریا و مددی، سعید. (۱۴۰۲). ترتیبات امنیتی ناظر بر قفقاز جنوبی (فرصت‌ها و چالش‌های آینده). آینده‌پژوهی دفاعی، ۸(۲۸): ۵۷-۸۹.
- مقصودلو، حسن؛ براتیان، محمود و طحانی، غلامرضا. (۱۴۰۲). تبیین نقش مؤلفه‌های نظامی در ارتقا قدرت دریایی. علوم و فنون نظامی، ۱۹(۶۳): ۲۴۹-۲۷۲.
- یوسفی خرایم، محمد؛ یوسفی، اشکان، قاسمی، حاکم و درویشی سه تلانی، فرهاد. (۱۴۰۰). ارائه چارچوب تحلیل موضوعات ژئوپلتیک دفاعی مبتنی بر آینده‌نگاری راهبردی. آینده‌پژوهی دفاعی، ۶(۲۰): ۱۱۵-۱۳۶.
- Barrington, L. W. (2011). *Politics and society in the Caucasus*. Routledge.
- Cornell, S. E., & Jonson, Lena (Eds.). (2013). *The geopolitics of the South Caucasus: Prospects for regional cooperation*. Routledge.
- Erdem, C. (2018). *The New Geopolitics of the South Caucasus: Prospects for Regional Cooperation and Conflict Resolution*. Shireen T. Hunter, ed. Lanham, MD: Lexington Books. 2017. 304 pp. (ISBN-13: 9781498564960). *Acta Via Serica*, 3(1), 149-151
- Feaver, P. *What is Grand Strategy and why do we need it?* 2009.
- Feaver, P. *What is Grand Strategy and why do we need it?* 2009.
- KOOLAE, E., & Khansari Fard, F. (2019). *Historical Narratives and Collective Memory; Creating identity or intensifying ethnic conflicts in the South Caucasus*. *World Politics*, 8(3), 75-104.
- Newcomb, Evan (2004). "The Concept of Strategy". *Accountant and auditor*. (p. 11)
- Rugman, A. M., & Verbeke, A. (2005). *Towards a theory of regional multinationals: A transaction cost economics approach*. *MIR: Management International Review*, 5-17.
- Simão, L. (2012). *The problematic role of EU democracy promotion in Armenia, Azerbaijan and Nagorno-Karabakh*. *Communist and Post-Communist Studies*, 45(1-2), 193-200.
- Frederik, C. (2010). *The Caucasus—An Introduction*.